

УДК: 33.334

Кривонос О. П.

Науковий керівник Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

СПІВПРАЦЯ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто правові засади співробітництва Республіки Білорусь та Російської Федерації в енергетичній сфері, що здійснюється двома країнами в рамках Союзної держави. Також розглянуто поточні проблеми та проаналізовані угоди, що були укладені Мінськом і Москвою у таких галузях енергетичного сектора, як нафтова, газова, електроенергетика, поновлювані джерела енергії й атомна енергетика.

Ключові слова: Республіка Білорусь, Російська Федерація, Союзна держава, енергетичний сектор, нафта, газ, атомна енергетика.

Кривонос О. П.

COOPERATION OF THE REPUBLIC OF BELARUS AND THE RUSSIAN FEDERATION IN THE ENERGY SPHERE

The article examines the legal bases of cooperation between the Republic of Belarus and the Russian Federation in the energy sphere undertaken by the two countries in the framework of the Union State of Belarus and Russia. Moreover, the authors analyzed the current problems and agreements concluded by Minsk and Moscow in such energy sectors as oil and gas, power generation, renewable energy and nuclear power.

Key words: Republic of Belarus, Russian Federation, Union State, energy sector, oil, gas, nuclear power.

Відносини між Республікою Білорусь та Російською Федерацією у порівнянні з іншими інтеграційними утвореннями можна з упевненістю назвати особливими. Білорусь була та залишається одним зі стратегічних партнерів Росії. Зважаючи на невеликий енергетич-

ний потенціал Республіки, що є загрозою її національній безпеці, та великі запаси газу та нафти у Росії, яка прагне знайти вигідних торговельних партнерів, а також через наявні інтеграційні процеси між країнами, важливо дослідити багаторічний досвід співпраці Білорусі та Росії, який може бути використаний при реалізації взаємодії країн в рамках інших регіональних об'єднань.

Тему співпраці Республіки Білорусь та Російської Федерації досліджували багато політологів та економістів. Однією з таких є кандидат економічних наук Т. С. Левикіна зі своєю працею «Приоритеты международного сотрудничества в сфере энергетики в рамках формирования Евразийского экономического союза» та В. Ф. Дашкевич, який дослідив цю тему у роботі «Энергетическая зависимость Беларуси: последствия для экономики и общества» [26]. Розробляв цю тему також доктор математичних наук С. В. Тихонов у праці «Енергетична співпраця Росії і Білорусії» [27].

Мета статті полягає в аналізі правових засад співробітництва Республіки Білорусь та Російської Федерації, а також виявленні поточних проблем між країнами в енергетичній сфері та можливостей їх вирішення. Для досягнення мети передбачені такі завдання:

- дослідити нормативно-правову базу співпраці Мінська та Москви у енергетичній сфері;
- охарактеризувати наявні проблеми в енергетичній сфері;
- простежити еволюцію двосторонніх відносин у досліджуваній галузі.

Республіка Білорусь, обравши політику багатовекторності, прагне дотримуватися єдиного підходу у розбудові відносин з усіма закордонними партнерами. Однак, як і будь-яка інша країна, вона концентрує свої зусилля на розвитку тісної співпраці з державами, що є для неї найбільш перспективними. З погляду білоруської державно-управлінської еліти такою країною є Російська Федерація.

Розвиток відносин зі своїм сусідом Росією був і залишається пріоритетним напрямком у зовнішній політиці Республіки Білорусь. Саме про це 12 вересня 2019 року на церемонії вручення вірчих грамот послами іноземних держав заявив Олександр Лукашенко російському послу Дмитру Мезенцеву: «Ми проливали кров за те, щоб у Європі та світі було спокійно. І не ми розпочинали ці війни. Але ми завжди (Господь допомагав цьому) виходили переможцями. Ми це пам'ятаємо. Ми завжди там були разом, тому перемагали. Тому розвиток і поглиблення багатопланових двосторонніх відносин з Росією – безумовний пріоритет білоруської зовнішньої політики» [9].

Республіка Білорусь володіє незначними запасами власних первинних паливно-енергетичних ресурсів, що є загрозою її енергетичній безпеці. Під цією проблемою розуміють стабільне забезпечення економіки енергетичними ресурсами у необхідних обсягах та за прийнятними цінами. Також країна має вигідне географічне розташування, а саме знаходиться між ЄС з його постійно зростаючим рівнем споживання енергоресурсів та Росією, що має величезні поклади енергетичних ресурсів (станом на 2017 рік запаси нафти – 17,8 млрд т.; газу – 48,8 трлн м³; коксівного вугілля – 453 млн т. [16]). Ці два фактори, на мою думку, й стали визначальними у співпраці обох держав у сфері транзиту енергетичних ресурсів з РФ на територію Європи.

На цей час тісна співпраця в енергетичній сфері націлена на розвиток економічних зв'язків у нафтовій, газовій, атомній та електроенергетичній сферах. Також така форма відносин дала Мінську можливість забезпечити потреби внутрішнього ринку в енергоресурсах. У цьому є як переваги – відносна близькість і відсутність третіх країн на шляху транзиту енергоресурсів, так і недоліки – обмеженість конкурентного вибору та недостатня гарантованість постачання у потрібних обсягах і асортименті.

Якщо говорити про документальну базу співпраці між країнами, то варто розпочати з 2 квітня 1996 року, коли перший президент Російської Федерації Борис Єльцин разом з президентом Республіки Білорусь Олександром Лукашенком підписали Договір про утворення Співтовариства Білорусі та Росії, пізніше у 1997 році представниками країн був підписаний Договір про Союз Білорусі та Росії. Новий поштовх юридичному процесу об'єднання двох держав стало підписання 8 грудня 1999 року Договору про створення Союзної держави Білорусі та Росії. Після ратифікації документа парламентами обох сторін він вступив в дію 26 січня 2000 року [6].

Стаття 17 Договору про створення Союзної держави передбачає об'єднання транспортної та енергетичної системи обох країн, як одну з пріоритетних цілей Союзної держави. Стаття 30 говорить про те, що управління наявними в межах Союзної держави об'єднаними енергетичною й транспортною системами регулюється на підставі відповідних актів Союзної держави [7].

Згідно з Договором між Україною, Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах від 29 березня 1996 року з метою створення у майбутньому Співтовариства інтегрованих держав країни-підписанти зобов'язалися

сформувані єдиний економічний простір, що передбачає ефективний розвиток єдиної енергетичної системи [5].

Також відповідно до Договору про створення Союзної держави, починаючи з 2001 року Республіка Білорусь та Російська Федерація підписують постанови про паливно-енергетичні баланси. Остання постанова Ради Міністрів Союзної держави № 23 «Про баланси паливно-енергетичних ресурсів Союзної держави на 2019 рік» була прийнята 13 грудня 2018 р. У ній було схвалено баланси нафти, бензину, дизельного палива, мазуту та вугілля на 2019 рік, а також йшлося про узгодження та перевірку щомісячних поставань паливно-енергетичних ресурсів Союзної держави та стану взаєморозрахунків за поставлені енергоресурси [18].

Варто зазначити, що як у Мінську, так і у Москві існує велика кількість державних програм, що визначають стратегію розвитку енергетичної сфери відносин, у тому числі й у сфері залучення інвестицій в паливно-енергетичний комплекс.

Якщо говорити про співпрацю Республіки Білорусь та Російської Федерації в сфері газу та нафти, то між країнами було укладено низку документів, що регулювали різноманітні питання у цій сфері, а саме:

- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про транспорт природного газу через територію Республіки Білорусь і постачання його споживачам Білорусі від 20 липня 1992 року;

- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про ціну на газ природний і вартості послуг з його транспортування від 12 січня 1993 року;

- Угода між Кабінетом Міністрів – Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в розвитку нафтової і газової промисловості Росії від 02 березня 1993;

- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про входження білоруського державного підприємства з транспортування та постачання газу «Белтрансгаз» до складу Російської акціонерного товариства «Газпром» від 08 вересня 1993 року;

- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про постачання російського природного газу в Республіку Білорусь і створення системи транзитних газопроводів на території Республіки Білорусь від 05 січня 1994 року;

- Угода між Урядом Російської Федерації та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про розвиток співробітництва паливно-енергетичних комплексів від 01 вересня 1994 та 26 січня 1998 років;

- Протокол про внесення змін до Угоди між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про заходи щодо врегулювання торгово-економічного співробітництва в галузі експорту нафти і нафтопродуктів від 12 січня 2007 року;
- Угода про порядок організації, управління, функціонування та розвитку загальних ринків нафти та нафтопродуктів Республіки Білорусь та Російської Федерації від 09 грудня 2010 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про деякі заходи щодо забезпечення паралельної роботи Єдиної енергетичної системи Російської Федерації та об'єднаної енергетичної системи Республіки Білорусь від 15 березня 2011 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про умови купівлі-продажу акцій та подальшої діяльності відкритого акціонерного товариства «Белтрансгаз» від 25 листопада 2011 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про порядок формування цін (тарифів) при постачанні природного газу в Республіку Білорусь і його транспортуванні по газопроводах, розташованих на території Республіки Білорусь від 25 листопада 2011 року і подальшу співпрацю в газовій сфері від 13 квітня 2017 року [23].

У вищезгаданих документах встановлено порядок визначення ціни на газ та нафту для Мінська у період до 31 грудня 2019 року та передбачена розробка пропозицій щодо формування загального ринку газу Євразійського економічного союзу до 2025 року. Також в угодах чітко визначено умови постачань у Білорусь нафти та газу. Відповідно до Протоколу «Про внесення змін до Угоди між Урядом Російської Федерації та Республіки Білорусь про заходи щодо врегулювання торгово-економічного співробітництва в галузі експорту нафти та нафтопродуктів» передбачається, що обсяг нафти, що постачається з Росії до Білорусі 2016-2024 рр. складе 24 млн. т. на рік, що на 1 млн. т. більше ніж у 2015 році. Також, у документі зазначається, що 96% постачань буде здійснюватися трубопровідним транспортом. Білорусь у свою чергу зобов'язувалася з 2015 по 2017 рік постачати не менше 1 млн. т. бензину та нафтопродуктів на російський ринок [13].

Наприкінці 2019 на початку 2020 року між Мінськом та Москвою розпочалися тертя щодо умов постачання головних енергоносіїв – газу та нафти до Республіки Білорусь. Якщо ситуація з газом вирішилася ще 31 грудня, коли білоруський посол в РФ Володимир Семашко та голова «Газпрому» Олексій Міллер дійшли консенсусу

стосовно ціни на російський газ для Білорусії на 2 місяці 2020 року. То ситуація з нафтою склалася по-іншому [2].

Станом на 2019 рік Мінськ купував у Москви 24 млн. т. нафти на рік, що перевищує реальну потребу місцевих нафтопереробних заводів на 6 млн. т. Однак білоруси знайшли вихід із ситуації, що склалася та почали експортувати невикористану нафту в Європу, Україну і Росію у вигляді нафтопродуктів. Зважаючи на те, що термін дії договорів про постачання нафти закінчився 31 грудня, а нових узгоджено не було – з 1 січня 2020 року Російська Федерація зупинила постачання нафти в Білорусь. Так сталося тому, що у 2018 році Москва вирішила реформувати нафтову галузь та зменшити обсяг мита, яким обкладаються компанії, що експортують нафту. Водночас з цим податок на видобуток корисних копалин, у тому числі нафти, постійно зростає. Відповідно, росте і ціна нафти на експорт. Для білорусів така зміна виявилася не вигідною, адже вони при купували нафту та газ на пільгових умовах, не сплачуючи мито, а через реформу енергоносії в будь-якому разі тепер коштують дорожче. Як повідомляють експерти, вже у 2019 році Мінськ втратив 300 млн. дол., а станом на 2024 рік бюджет Республіки недоотримає більш ніж 2 млрд. дол. [11].

Водночас з «податковим маневром», який завдав бюджету Білорусії значних збитків, з кінця 2018 року Москва примушує Мінськ до поглибленої інтеграції. Усі питання, що стосувалися газу та нафти, мали вирішитися ще у 2019 році під час зустрічі президентів обох країн. Однак через відкриті заяви Володимира Путіна про те, що збереження пільгових цін на нафту для Білорусії тісно пов'язано з поглибленням інтеграції між країнами, Олександр Лукашенко відмовився розглядати цінові питання. У результаті цього перші два місяці 2020 року лише компанії Михайла Гучерієва, який знаходиться у дружніх відносинах з Олександром Лукашенком, постачають нафту у Білорусь. Однак після телефонної розмови глав держав 21 лютого 2020 року президент Республіки Білорусь заявив, що Володимир Путін пообіцяв повернутися до пільгових умов постачати нафти до Білорусії задля компенсації Мінську втрати від свого податкового маневру [14]. Наразі між країнами продовжуються перемовини щодо ціни на нафту.

Якщо говорити про співпрацю країн у сфері електроенергетики, то відповідно до статті 2 Угоди укладеної Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про створення об'єднаної електроенергетичної системи від 22 листопада 1999 року Мінськ та Москва зобов'язалися дотримуватися синхронної роботи електро-

енергетичних систем обох держав та домовилися про координоване диспетчерське управління електростанціями й магістральними електромережами [15].

У 2002 році була ухвалена Резолюція Ради Міністрів Союзної держави №1 «Про хід виконання Угоди між Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про створення об'єднаної електроенергетичної системи» [22]. Цим документом Міністерству енергетики Білорусі було рекомендовано розробити нормативно-правові акти, що передбачали б створення умов для акціонування об'єктів Республіки, що знаходяться у державній власності та встановлення регульованих державою тарифів та цін на послуги підприємств електроенергетики.

Також задля забезпечення злагодженої паралельної роботи об'єднаної енергосистеми Республіки Білорусь та Єдиної електроенергетичної системи Російської Федерації була укладена Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про деякі заходи щодо забезпечення паралельної роботи Єдиної енергетичної системи Російської Федерації та об'єднаної енергетичної системи Республіки Білорусь від 15 березня 2011 року [20].

Завдяки особливим умовам співпраці Мінськ має можливість отримувати енергоресурси з Росії для власного споживання за нижчими цінами, ніж інші країни Європи. Загалом, за 2019 рік у Білорусь імпортовано з Росії товарів на суму 21,983 млрд. дол., з яких нафта та газовий конденсат – 29,9% і нафтові гази та інші вуглеводні у газоподібному стані – 12,0%. Також станом на 2019 рік Республіка посідала 7 місце у регіоні по експортних поставаннях електроенергетики у треті країни [1]. Експорт електроенергії з Білорусі може здійснюватися в рамках договорів на надання аварійної взаємодопомоги у Латвію, Литву, Естонію та Росію, а також в незначних обсягах в Україну – для енергопостачання прикордонних населених пунктів. Крім того, Мінськ також імпортує цей ресурс як з України, так і з Литовської Республіки.

Якщо розглядати співпрацю Республіки Білорусь з Російською Федерацією у сфері відновлюваних джерел енергії, то слід згадати про Постанову Вищої Державної Ради Союзної держави від 3 березня 2015 року №3 «Про Пріоритетні напрями та першочергові завдання подальшого розвитку Союзної держави на середньострокову перспективу (2014 – 2017 роки)» [12]. Саме у рамках цього документу передбачено розвиток співробітництва у галузі відновлюваних джерел електроенергії.

Міністерство енергетики Республіки Білорусь на період до 2020 року реалізувало 5 державних програм із поновлюваних джерел енергії:

- побудували та ввели в експлуатацію Полоцьку [3] і Вітебську ГЕС [25];
- побудований вітроенергетичний парк у Гродненській області [4];
- побудована найбільша в Білорусі фотоелектрична станція в Гомельській області [17].

У Російській Федерації у цей же період реалізували 8 проектів по будівництву сонячних електро- і вітроенергетичних станцій.

Якщо розглядати співпрацю Білорусі та Росії у сфері атомної енергетики, то важливо зазначити, що обидві держави є учасниками Угоди про основні принципи співробітництва у галузі мирного використання атомної енергії від 26 червня 1992 року [21] та Угоди між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі використання атомної енергії в мирних цілях від 28 травня 2009 року [19]. Останній документ зобов'язує сторони розробляти програми проведення спільних досліджень і розробок та передбачає додаткові сфери співпраці для Росії та Білорусі в сфері використання атомної енергетики, а саме постачання ядерного палива для атомних електростанцій, дослідних реакторів та інших ядерних установок; здійснення спільної промислової діяльності; уніфікація законодавств підписантів в області використання атомної енергетики в мирних цілях тощо.

15 березня 2011 року в Мінську Республіка Білорусь та Російська Федерація уклали Міжурядову угоду про співробітництво у будівництві на території Білорусії першої атомної електростанції. Угода передбачала, що будівництво Островецької АЕС буде здійснюватися під ключ російською стороною. У листопаді цього ж року було укладено Угоду між Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про надання Уряду Республіки Білорусь державного експортного кредиту для будівництва атомної електростанції на території Республіки Білорусь. Згідно з цим документом російська сторона надала білоруській стороні кредит у розмірі до 10 млрд. дол. для фінансування 90 % вартості контракту на будівництво АЕС [10].

18 липня 2012 року в Мінську підписано генеральний контракт на будівництво Білоруської АЕС. Цим документом у рамках пріоритетних напрямків та першочергових завдань подальшого розвитку Союзної держави на середньострокову перспективу (2014-2017 рр.) були визначені зобов'язання сторін, строки реалізації проекту, його

приблизна вартість на період до 2020 року, умови платежів, постачання обладнання, організація будівництва, приймання енергоблоків та інше [24].

У 2015 р. Президент Російської Федерації В. Путін назвав цей проєкт прикладом успішної співпраці між двома державами. На його думку, промислова кооперація Москви та Мінська набуває глибшого, структурного характеру, завдяки чому країни впритул наблизилися до формування єдиного інноваційного простору.

Станом на 2020 рік Островецька АЕС все ще не функціонує. 14 лютого, відвідуючи Світлогорський ЦКК, Олександр Лукашенко заявив, що російська сторона зірвала терміни будівництва АЕС і, у якості компенсації, повинна знизити для Білорусі ставку по виділеному на це кредиту і відтермінувати його повернення [8]. Російську Федерацію не влаштовує така пропозиція, однак іншого варіанту запропоновано не було. Тому на цей час це питання знаходиться у невирішеному стані.

Таким чином, тісна співпраця в енергетичній сфері розпочалася вже після розпаду Радянського Союзу, коли Республікою Білорусь та Російською Федерацією у 1999 році був підписаний Договір про створення Союзної держави, що передбачає об'єднання енергетичної системи обох країн, як одну з пріоритетних цілей. Зважаючи на невеликий запас енергоресурсів у Білорусії, що не дає можливості задовольнити потреби власної країни, а також на те, що завдяки «особливим відносинам» між країнами Республіка завжди отримувала певні пільги на нафту та газ, країна знаходиться у залежності від Росії, яка, у свою чергу, є основним постачальником енергоресурсів в енергетичний сектор білоруської економіки. Москва, розуміючи становище Мінська, навчилася вдало його використовувати: маніпулюючи цінами на нафту та газ, а також білоруським боргом, Росія все більше підштовхує Білорусь до поглибленої інтеграції, намагаючись таким чином обмежити економічну та політичну волю країни.

Отже, невирішеність питання щодо постачання нафти та газу за цінами, що будуть прийнятними для обох сторін, та відсутність згоди білоруського президента на поглиблення економічної інтеграції з Росією може посилити напругу у двосторонніх відносинах між країнами, що, у свою чергу, призведе до зміни умов постачання енергоносіїв з Російської Федерації до Республіки Білорусь. Також, зважаючи на досвід України, можна очікувати медіа-діяльності з боку Москви, що буде спрямована на білоруську владу, зокрема на Олександра Лукашенка, який буде представлений як противник інте-

грації, через що його позиції під час президентської кампанії 2020 року можуть послабшати. Чи зможе Росія, здійснюючи постійний тиск на Республіку, взяти гору? Саме це питання становить значний дослідницький інтерес, вартий подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Electricity – exports – World. URL: <https://www.indexmundi.com/map/?v=82>

2. Sygnał ostrzegawczy: Białoruś bez rosyjskiej ropy. URL: <https://www.osw.waw.pl/publikacje/analizy/2020-01-03/sygnal-ostrzegawczy-bialorus-bez-rosyjskiej-ropy>

3. Беларусь запустила одну из мощнейших гидроэлектростанций. URL: <https://nv.ua/biz/markets/belarus-zapustila-odnu-iz-moshchneyshih-gidroelektrostancyi-1444308.html>

4. Ветропарк в Гродненской области начнет выдавать экологически чистую электроэнергию к концу мая. URL: <http://www.energo.grodno.by/content/ветропарк-в-гродненской-области-начнет-выдавать-экологически-чистую-электроэнергию-к-концу-м>

5. Договор между Республикой Белоруссия, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой и Российской Федерацией об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях. URL: <http://docs.cntd.ru/document/1901125>

6. Договор о создании Союзного государства Беларуси и России 1999 года. URL: <https://minskdialogue.by/research/memorable-notes/dogovor-o-sozdanii-soiuznogo-gosudarstva-belarusi-i-rossii-1999-goda>

7. Договор о создании Союзного государства. URL: <https://rg.ru/2008/05/26/dogovor-dok.html>

8. Лукашенко пригрозил России штрафными санкциями за срыв сроков ввода в эксплуатацию БелАЭС. URL: <https://news.tut.by/economics/672656.html>

9. Лукашенко: развитие связей с Россией является безусловным приоритетом внешней политики Беларуси. URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-razvitie-svjazej-s-rossiej-javljaetsja-bezuslovnym-prioritetom-vneshnej-politiki-belarusi-361695-2019/>

10. На строительство БелАЭС в этом году освоено \$470 млн российского кредита. URL: <https://www.belta.by/economics/view/na-stroitelstve-belaes-v-etom-godu-osvoeno-470-mln-rossijskogo-kredita-61586-2014>

11. Нефтяная война России и Беларуси: «союз» Минска и Москвы снова под угрозой. URL: <https://ru.krymr.com/a/neftyanaya-vojnа-rossii-i-belarusi/30359195.html>

12. Постановление Высшего Государственного Совета Союзного государства от 3 марта 2015 г. №3 «О Приоритетных направлениях и первоочередных задачах дальнейшего развития Союзного государства

на среднесрочную перспективу (2014 – 2017 годы)». URL: <http://base.garant.ru/70907318/>

13. Протокол о внесении изменений в Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о мерах по урегулированию торгово-экономического сотрудничества в области экспорта нефти и нефтепродуктов от 12 января 2007 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/542634898>

14. Путін пропонує Білорусі компенсацію втрат від податкового маневру – Лукашенко. URL: <https://www.dw.com/uk/путін-пропонує-білорусі-компенсацію-втрат-від-податкового-маневру-лукашенко/a-52460416>

15. Резолюция Совета Министров Союзного государства от 30 декабря 2002 г. №1 «О ходе выполнения Соглашения между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации о создании Объединенной электроэнергетической системы». URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor44/text44050.htm>

16. Росія розсекретила дані щодо запасів нафти і газу. URL: https://ipress.ua/news/rosiya_rozsekretyla_dani_shchodo_zapasiv_nafty_i_gazu_23287.html

17. Самая большая в Беларуси солнечная электростанция открыта возле Речицы. URL: <https://www.belta.by/regions/view/samaja-bolshajav-belarusi-solnechnaja-elektrostantsija-otkryta-vozle-rechitsy-271281-2017/>

18. Совет Министров Союзного Государства Постановление от 13 декабря 2018 года N 23 Об индикативных балансах топливно-энергетических ресурсов Союзного государства на 2019 год. URL: <http://docs.cntd.ru/document/552449898>

19. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области использования атомной энергии в мирных целях. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902161628>

20. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о некоторых мерах по обеспечению параллельной работы Единой энергетической системы Российской Федерации и объединенной энергетической системы Республики Беларусь. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902270706>

21. Соглашение об основных принципах сотрудничества в области мирного использования атомной энергии (с изменениями на 31 мая 2013 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901877345>

22. Соглашение Правительства Республики Беларусь от 22 ноября 1999 г. «Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации о создании Объединенной электроэнергетической системы». URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org457/basic/text0263.htm>

23. Список международных документов. URL: <https://minenergo.gov.ru/node/11212>

24. Строительство Белорусской АЭС: хронология событий. URL: https://atom.belta.by/ru/dosie_ru/view/stroitelstvo-belorusskoj-aes-xronologija-sobytij-41/

25. Строительство Витебской ГЭС на Западной Двине завершено. URL: <https://www.belta.by/regions/view/stroitelstvo-vitebskoj-ges-na-zapadnoj-dvine-zaversheno-259537-2017/>

26. Энергетическая зависимость Беларуси: последствия для экономики и общества. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belarus/07065.pdf>

27. Энергетическое сотрудничество России и Белоруссии. URL: <http://www.intelros.ru/readroom/mir-i-politika/-12-63-dekabr-2011/13428-energeticheskoe-sotrudnichestvo-rossii-i-belorussii-1992-2010.html>